

УДК 37.091.4:[929:7](477.43/.44) «189/190»

DOI 10.31652/2415-7872-2020-62-193-198

**ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВИЗНАЧНИХ ДІЯЧІВ МИСТЕЦТВА У ПОСТУПІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НА ПОДІЛЛІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.):
ІСТОРИКО-ПЕРСОНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС**

Т. П. Зузяк

orcid.org/0000-0002-5437-0272

О. В. Марушак

orcid.org/0000-0003-0754-6367

Мета статті – розкрити сутність педагогічних ідей визначних діячів мистецтва – художників Д. Жудіна, І. Сошенка та композиторів М. Леонтовича та К. Стеценко, які обстоювали необхідність якнайтіснішого зв'язку педагогіки і мистецтва, зокрема в царині професійної підготовки майбутніх учителів на Поділлі в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні історико-хронологічного, культурологічного та аксіологічного підходів, що орієнтують на розгортання дослідження в контексті загальнофілософського розуміння культури та зумовлюють розгляд педагогічної освіти Поділля в тісному зв'язку із багатством української культурної спадщини, їхньої взаємодії та взаємозбагачення. У процесі дослідження використано комплекс науково-дослідницьких методів, а саме: метод педагогічної біографістики – для вивчення еволюції поглядів Д. Жудіна, І. Сошенка, М. Леонтовича, К. Стеценко.

Ключові слова: Д. Жудін, І. Сошенко, К. Стеценко, М. Леонтович, Поділля, педагогічна освіта, підготовка вчителя.

**PEDAGOGICAL IDEAS OF DISTINGUISHED ARTISTS IN THE PROGRESS OF PROFESSIONAL
TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN PODILLIA (IN THE LATE 19TH – IN THE EARLY 20TH
CENT.): HISTORICAL AND PERSONAL DISCOURSE**

Т. Zuziak, O. Marushak

The purpose of the work is to reveal the essence of pedagogical ideas of D. Zhudin, I. Soshenko, and composer K. Stetsenko, M. Leontovych who defended the need for a closer connection of pedagogy and art, particularly in the field of professional training of future teachers in Podillia in the late 19th – the early 20th centuries. On the basis of elaboration of a wide range of archival documents, old printed books, periodicals of the considered historical period, demonstrate valuable ideas and creative progress of D. Zhudin, I. Soshenko, K. Stetsenko, M. Leontovych in the system of training of pedagogical personnel, to outline the possibility of interpretation of these ideas in modern realities of reforming pedagogical education. The methodology of the study is based on the application of historical, chronological, cultural and axiological approaches, which orient the research in the context of the philosophical understanding of culture and cause consideration of pedagogical education of Podillia in close connection with the richness of Ukrainian cultural heritage. In the course of the research, a set of research methods was used, namely: the method of pedagogical biography – to study the evolution of D. Zhudin, I. Soshenko, K. Stetsenko, M. Leontovych views in a broad socio-cultural context. The scientific novelty is to expand the idea of D. Zhudin, I. Soshenko, K. Stetsenko, M. Leontovych contribution to the development of pedagogical education in Podillia in the late 19th – the early 20th centuries. Conclusions. The role of D. Zhudin, I. Soshenko, K. Stetsenko, M. Leontovych in the formation of pedagogical education in Podillia in the late 19th – the early 20th centuries was found out on the basis of the method of pedagogical biography. Leading pedagogical ideas of an outstanding composer who influenced the development of theoretical foundations of teacher training in both Podillia and Ukraine in the considered historical period are revealed. The creative scientific approaches of D. Zhudin, I. Soshenko, K. Stetsenko, M. Leontovych on the necessity of mastering art in the system of vocational training of future teachers were singled out, the basic principles of the interrelation of art and pedagogy in forming the personality of future teachers were grounded.

Keywords: prominent figures of Podillia art, D. Zhudin, I. Soshenko, K. Stetsenko, M. Leontovych, Podillia, pedagogical education, teacher training.

Вирішення складних завдань інтеграції вітчизняної освіти в світовий освітній простір неможливе без ретельного вивчення власного історичного минулого, становлення естетичного виховання в освітніх закладах Поділля, яке відбувалося на засадах єдності науки й мистецтва, уведення в практику підготовки вчителів мистецьких, театральних, художньо-творчих дисциплін, що мали глибокі історичні корені, ґрунтувалися на усталених педагогічних традиціях, які склалися впродовж багатьох століть. Важливу роль у розвитку педагогічної освіти означеного історичного періоду відіграло мистецтво. Його

використання в освітньому процесі позитивно впливало на формування особистості, смаку, вишуканості – якостей, необхідних для подальшої педагогічної діяльності, про що свідчить накопичений досвід підготовки майбутніх учителів освітніми закладами Поділля кінця XIX – початку XX ст.

Широкий спектр мистецьких дисциплін, уведених в освітній процес закладів освіти Поділля, що готували вчителя, сприяв формуванню духовного світогляду, утвердженню ставлення до нього як до невід’ємної частини загальнонародської культури. У навчально-виховній системі середніх освітніх закладів утверджувалася гуманістична спрямованість, пріоритет духовного та морально-релігійного компонента виховання, використання різноманітних форм діяльності – хорового співу, малювання, гри на музичних інструментах, декламування творів, драматургії тощо. Предмети естетичного спрямування (малювання, співи, музика) сприяли формуванню професійно-педагогічної культури та педагогічної майстерності майбутніх учителів. Разом із тим мистецькі дисципліни покликані були не лише формувати естетичну культуру вихованців, а й здійснювати професійну підготовку тих учителів, які могли б організовувати гуртки, шкільні хори, оркестри, спектаклі в тих навчальних закладах, де буде проходити їхня подальша педагогічна діяльність.

Слід звернути увагу на ту обставину, що успішність підготовки майбутніх учителів із предметів естетичного циклу, розширення їхнього світогляду безпосередньо зумовлювалася якісним складом викладачів освітніх закладів означеного періоду. Опанування педагогічної спадщини видатних діячів мистецтва, які стояли біля витоків педагогічної освіти сприяло естетизації освітнього процесу освітніх закладів, знайомству не лише з кращими традиціями української культури, а й розвитку творчого потенціалу та інтелекту, почуттів і волі вихованців, що вкрай ставало необхідною умовою для майбутньої професії вчителя. У досліджуваній історичний період значний внесок у розбудову педагогічної освіти на Поділлі зробили тогочасні видатні діячі мистецтва – художники Д. Жудін, І. Сошенко та композитори М. Леонтович та К. Стеценко.

До вище зазначеної проблеми, як свідчить аналіз, неодноразово звертались дореволюційні, радянські та сучасні вітчизняні дослідники: А. Благодир, А. Бойко, А. Завальнюк, Т. Зузяк, А. Кудрицький, В. Уманець, М. Чалий, Н. Шульц та ін.

Мета нашої статті: розкрити сутність педагогічних ідей художників Д. Жудіна, І. Сошенко та композиторів М. Леонтовича та К. Стеценко, які обстоювали необхідність якнайтіснішого зв’язку педагогіки та мистецтва, зокрема в царині професійної підготовки майбутніх учителів на Поділлі в кінці XIX – на початку XX ст. На основі опрацювання широкого спектру стародруків, періодики розглядуваного історичного періоду продемонструвати цінні ідеї і творчий поступ Д. Жудіна, І. Сошенко, М. Леонтовича та К. Стеценко в системі підготовки педагогічних кадрів, окреслити можливість інтерпретації цих ідей в сучасних реаліях реформування педагогічної освіти.

У сучасній психологічній науці небезпідставно існує твердження, що основним стрижнем людського життя є почуття. Їхній розвиток і життєздатність підтримує інтелект. І навпаки. Ось чому вчителів, незалежно від предмета викладання, слід насичувати педагогічну дію і її суб’єктів позитивними естетичними почуттями. Він не повинен розпочинати заняття, якщо учні в ставленні до нього не одержують позитивних переживань. Із них розпочинається учительський авторитет.

Відкриті на Поділлі заклади освіти вирізнялись серед інших тим, що мистецька складова учіння й виховання в них домінувала. Узагалі, можна з упевненістю стверджувати, що кінець XIX ст. для педагогічної освіти на Поділлі ознаменований творчими пошуками науково-педагогічної громадськості та викладацького складу із запровадження в системі загальнопедагогічної підготовки учнів елементів педагогічної майстерності, звернення керівництва закладів до важливості участі вихованців у позааудиторній та позакласній творчій діяльності як важливому факторі розвитку кращих професійних умінь і навичок майбутніх учителів. З початком формування цілісної системи практичної підготовки до викладацької діяльності виникає гостра потреба в читанні теоретичних і практичних курсів, спрямованих на вироблення засадничих принципів комунікативної культури мовлення, основ техніки регуляції психологічної поведінки, здатності до організації системи спілкування. До цієї роботи залучаються не лише викладачі кафедр філософсько-педагогічного циклу, а й діячі мистецтва – актори, музиканти, хореографи, композитори, художники.

Варто відзначити, що саме в духовних закладах освіти Поділля досліджуваного періоду було запроваджено до викладання такий предмет як співи та музика, що безпосередньо впливали на розвиток мовленнєвої компетентності вихованців. Особливого значення надавалося церковному співу як засобу формування в семінаристів почуття гармонії, сприяння правильній професійній постановці дихання, артикуляції, дикції тощо. На заняттях із церковного співу учні ознайомлювалися з елементами теорії музики і співу, основами регентського мистецтва, правилами влаштування співочих церковних хорів. Вихованці духовних закладів освіти співали в храмах, окрім хорового співу, виступали й меншими групами (ансамблями) та сольоно. Вони могли співати й молебні, і панахиди, під час обрядів одруження й

хрещення. Вивчалися також патріотичні гімни й канти, народні пісні тощо. Із метою покращення викладання співу до закладів освіти запрошувалися професійні вчителі, які володіли інструментом, нотною грамотою, диригуванням, уміли на належному рівні займатися з вихованцями співом.

Серед них чільне місце посідав Леонтович Микола Дмитрович (1877–1921 рр.) – талановитий український композитор, який подарував українському народові багато чудових творів, визнаний хоровий диригент, громадський діяч і педагог, глибокий знавець народної творчості, який навчався у Шаргородському духовному училищі та Подільській духовній семінарії [5, с. 99].

Предмети музичного спрямування стали найулюбленішим у семінарії для юного М. Леонтовича. Під керівництвом випускника Петербурзької придворної співочої капели Ю. Богданова, М. Леонтович вивчав історію і теорію музики, гармонію, поліфонію та аранжування, неодноразово займав місце регента семінарського хору. Основою навчання хористів співацькій майстерності були твори М. Березовського, Д. Бортнянського, О. Архангельського, Д. Соловйова. Зокрема, Ю. Богданов займався збиранням та гармонізацією старовинних наспівів, видавши 78 гармонізацій старовинних наспівів Волині та Поділля [1, с. 407]. Після закінчення в 1899 р. Подільської духовної семінарії, М. Леонтович працював викладачем української та російської мов, співів, музики, арифметики та географії в Чуківській другокласній церковнопарафіяльній школі [3, с. 152]. За власні кошти молодий учитель придбав декілька скрипок, корнет, флейту, тромбон та організував оркестр з учнів та вчителів. До репертуару оркестру входили твори західноєвропейських та російських класиків, п'єси українських композиторів: українські мелодії – «Дударик», «Чоботи», «Шуліка», «Ой розвився», твір українського композитора М. Завадовського «Шумка», а також твори Й. Штрауса, М. Глинки та інші. Працюючи викладачем співів, М. Леонтович вивчав із учнівським хором українські, російські, білоруські, грузинські, польські, єврейські, чеські, німецькі та італійські народні пісні [1, с. 410].

Вищенаведені факти свідчать про те, що М. Леонтович залучав учнів до національної культури, прищеплював любов до рідної мови, рідного слова, поваги до малої батьківщини. У ті буремні часи, коли Поділля було під владою Російської імперії й існувала заборона на все українське, М. Леонтович збуджував у своїх учнів дух громадянина-патріота, почуття інтернаціонального єднання. Причому, діяльність вчителя ставала прикладом для наслідування очільниками, які керували на Поділлі розбудовою професійної педагогічної освіти. Вбачаючи позитивний результат від залучення учнів до царини мистецтва, музики, співів, до навчальних планів педагогічних семінарій потужно вводяться предмети мистецького спрямування. Цей процес у розглядуваний історичний період набуває не аби якого розвою, оскільки вчитель мав бути готовим до впливу на почуттєву сферу своїх учнів, володіти необхідним арсеналом знань і вмінь, щоб збуджувати у вихованців позитивні почуття. Керівництво освітньою галуззю Поділля наприкінці ХІХ ст. справедливо усвідомлювало й те, що гра на музичних інструментах, основи декламаторського мистецтва, театралізація й драматизація, режисура і хореографія мають стати потужним засобом розвитку й комунікативної довершеності майбутніх учителів, сприятимуть формуванню провідних складників їхньої педагогічної майстерності, здатності на високому рівні організувати, режисерувати й здійснювати педагогічну діяльність-дію на уроках і в позаурочний час.

Слід акцентувати на тому, що М. Леонтович одним із перших розпочав систематизовувати старовинні українські пісні, записуючи їх від мешканців с. Чукова та навколишніх сіл. У т.зв. «Чуківський період» творчості митця з'явився перший збірник «Пісень з Поділля» та було розпочато роботу над другим збірником. Ці факти свідчать про М. Леонтовича, як талановитого педагога, який дуже серйозно ставився до викладацької діяльності, виявляв оригінальний та яскравий хист. Зіпсувавши службові стосунки з директором Чуківської школи (священником Руданським), М. Леонтович переїздить до м. Тиврів, де упродовж 1901–1902 рр. працював учителем церковного співу, музики та каліграфії Тиврівського духовного училища. Там же, за невеликі кошти, композитор купує клавикорди й починає «розкладати для хорового співу» зібрані раніше на Брацлавщині народні пісні. А згодом – у 1902 р. – митець і вже досвідчений педагог-практик, М. Леонтович приїздить до м. Вінниця, де обійняв посаду вчителя співів Вінницької церковно-вчительської школи, курує собі скрипку й удосконалює гру на ній. Тут також розпочалося створення різноманітних музичних колективів, керував учнівським хором та духовим оркестром. Захоплення Леонтовича народною піснею і хоровим співом сприяло тому, що де б він не з'являвся, одразу ж виникали хори, музичні гуртки й оркестри [2, с. 4].

Український композитор та хоровий диригент, музичний критик та педагог Стеценко Кирило Григорович (1882—1922 рр.) також упродовж 1910–1911 рр. працював у Тиврівському духовному училищі на посаді викладача співів [5, с. 136]. Тиврівський період був одним із найінтенсивніших у житті і творчості композитора. Тут він написав майже всю оперу «Івасик-Телесик», дитячу оперу «Лисичка», десятки колядок, хори, романси. К. Стеценко – автор шкільних співаників. Збірки для дітей К. Стеценко широко використовував у своїх педагогічних працях евристичних метод і застосовував у практичній

діяльності. Розвиваючи й активізуючи мислення дітей, учитель спонукає своїх вихованців до самостійного аналізу явищ, узагальнень і висновків [6, с. 556].

Убачаючи надзвичайно потужну силу мистецтва в підготовці майбутніх учителів, К. Стеценко своєю творчою, сподвижницькою педагогічною працею переконував тогочасних теоретиків педагогічної науки, що лише естетично цілеспрямована педагогічна дія вчителя майже безперервно націлена на підвищення рівня «особистісного просування-поступу» абсолютно кожного індивіда, виявляючи й пестуючи в ньому на основі його неповторної природної схильності спочатку до учіння, потім до самоучіння й самоосвіти, а потім до індивідуальної творчої дії у будь-якому виді життєдіяльності. Через українську народну пісню, через вишукане й обрамлене слово, через вербальні й невербальні комунікації, що так уміло поєднував у педагогічній дії видатний композитор і педагог, К. Стеценко твердо переконував: учитель зобов'язаний бодай трішки наблизити дитину до належного в майбутньому житті рівня її психологічного досвіду, відкриваючи в її естетичних почуттях, інтелекті й волі таємниці, ще невідомі їй якості, з яких формується й шліфується характер, набуває сили й яскравості темперамент, народжується й набуває самостійності ексклюзивна «Я-концепція», гартуються її компетентності. У педагогічній роботі з майбутніми вчителями К. Стеценко дотримувався прогресивних для того часу педагогічних прийомів і принципів, використовуючи традиційні досягнення в музичній педагогіці як західноєвропейських, так і вітчизняних авторів, що не втратили своєї актуальності й сьогодні. К. Стеценко обстоював ідею естетичного виховання всіх учнів та обов'язковість навчання музиці й співам незалежно від музичної обдарованості.

Варто зазначити, що також важливим складником розвитку особистості майбутніх учителів у чоловічих та жіночих гімназіях Поділля наприкінці XIX – на початку XX ст. стали предмети мистецького напрямку. Більшість освітніх закладів вводили до навчальних планів як необов'язкові предмети малювання, етикет, танці, рукоділля – необхідні засоби розвитку зору, почуття гармонії, виховання моральності тощо. Вивчення дисциплін мистецького напрямку було спрямовано на те, аби майбутні вчителі володіли арсеналом засобів самопрезентації, за допомогою якої змогли б донести до свідомості учнів власні переконання. Саме викладання предметів мистецького напрямку сприяло задоволенню естетичних потреб вихованців. Тому малювання, рукоділля, танці займали чільне місце в гімназійній освіті Поділля досліджуваного періоду [5, с. 107–109].

Графічні мистецтва (малювання та креслення) в освітніх закладах Поділля означеного періоду розглядали як естетичну освіту та як графічну грамотність, знання із цих предметів було тісно пов'язане з промисловістю губернії. Під час навчання малюванню майбутні вчителі набували навичок правильно зображувати видимі предмети, каліграфічно й швидко писати, уміння креслити шляхом використання просторового уявлення під час виконання перспективних зображень. Естетизація освітнього процесу введення до навчальних планів і програм предметів естетичного циклу потужно сприяло формуванню педагогічного досвіду майбутніх учителів Подільського краю та інших територій України.

Зокрема, у 1846 р. в Немирівській гімназії малювання викладав художник Сошенко Іван Максимович (1807 – 1876 рр.) – український маляр і педагог, один з найближчих друзів Т. Шевченка. Сошенко був наділений рідкісною здібністю збуджувати в учнів любов до малювання, не застосовуючи жодних примусових засобів, що було заслугою вчителя, адже викладав такий предмет, який поряд із іншими не мав для учнів належного значення. Не маючи можливості займатися справжнім мистецтвом, час від часу підробляв, виконував випадкові замовлення, давав приватні уроки, а у вільні хвилини малював красиви, жанрові сцени, портрети з натури. Як зазначав М. Чалий (1816–1907 рр.) – український педагог, один із перших біографів Т. Шевченка, який навчався у Немирівській гімназії, а згодом став її вчителем, «...не дивлячись на незначну роль малювання згідно Статуту училищ в класичних гімназіях, Сошенко зумів надати йому значення загальноосвітнього предмета, жертвуючи своїми особистими інтересами, жодного разу не поступався своїм переконанням» [8, с. 1].

Варто відзначити, що І. Сошенко в період учителювання в Немирівській гімназії сповідував ідеї необхідності розвитку почуттєвої сфери майбутніх учителів, уважаючи, що в жодному разі не можна відмежовувати отримані знання від почуттів, оскільки кожна людина по-своєму позитивно опочуттєвлює лише ту інформацію, яка наповнена певним смислом для неї. Будучи талановитим педагогом, художник навчав учнів прийомам та засобам гармонізації композиції творів мистецтва в процесі малювання, насичуючи педагогічну дію і її суб'єктів позитивними естетичними почуттями. Завдяки цьому процес опанування знань для кожного учня ставав необхідним, бажаним і радісним. Власне, педагогічна дія митця-вчителя базувалася на позитивному «взаємопереживанні», «взаємопочуванні» при взаємодії вчителя й учнів і його вишукана манера викладання сприяла окресленню контурів творчого психологічного стану вихованців, їхнього духовного й фізичного здоров'я у просторі освітньої системи.

Також в Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії та в Маріїнській жіночій гімназії із 1892 р. працював викладачем креслення, чистописання і малювання ще один з видатних митців України – художник Дмитро Анатолійович Жудін (1860–1942 рр.). Його вважають одним із провідних учителів

мистецької грамоти та засновником «пленеру» як навчального прийому на уроках образотворчого мистецтва. У вітринах школи постійно організовували виставки гравюр, офортів, фотографій, малюнків, акварелей, які пунктуально, щотижня оновлювалися [9, с. 291-293]. Це був неоціненний досвід для учениць та вчителя. Основне завдання художньої педагогіки Д. Жудін убачав у тому, щоб допомогти учневі реалістично відобразити навколишню дійсність, заохочуючи їх до самостійної роботи. Однією із форм реалізації цього були щорічні, під час літніх канікул, поїздки до сільської місцевості, де учні активно працювали. Саме це прищеплювало майбутнім учителям любов до природи. За довгі часи вчителювання Д. Жудін розробив свою особливу «систему малювання», побудовану на любові до природи [4, с. 9]. Вищезазначені факти свідчать про гуманізацію освіти засобами мистецтва, вплив мистецтва на духовний розвиток особистості, удосконалення засобами мистецтва професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів Поділля кінця XIX – початку XX ст.

Висновки. На основі використання методу педагогічної біографістики з'ясовано внесок видатних діячів мистецтв М. Леонтовича, К. Стеценко, І. Сошенко та Д. Жудіна у розвиток педагогічної освіти Подільського краю наприкінці XIX – на початку XX ст. Варто звернути увагу на той факт, що будучи від природи обдарованими людьми, переконували педагогічну громадськість України в тому, що педагогічна дія є, до всього іншого, естетичним феноменом. Своєю сподвижницькою діяльністю демонстрували вияв балансу науки й мистецтва, переконуючи, що міра й талант учителя вибудувати педагогічну дію на позитивних почуттях прекрасного й піднесеного, у деяких випадках і комічного, є домінантною складовою його педагогічної майстерності, природу якої слід шліфувати особистісними компетентностями в їх системному опануванні.

Вивчення й творче опрацювання надбань діячів мистецтва, а й педагогів, сприяє розумінню педагогічної освіти, як складного багатокomпонентного й системного утворення. Власне педагогічна освіта покликана підготувати кількісно великий загін спеціалістів, які, завдяки педагогічній дії в різних її формах, повинні, природно, бути зразками створення високоєфективних систем не лише учіння, а й виховання, зокрема гуманітарного.

М. Леонтович, К. Стеценко, І. Сошенко та Д. Жудін переконливо довели той факт, що висхідною основою для визначення змісту національної безпеки має служити наявність ясно сформульованих загальних національних інтересів як усвідомлених потреб нації в самозбереженні, розвитку й забезпеченні власної безпеки. Творчість митців стала для нащадків значним поступом в розробленні засадничих принципів українознавства, оскільки, на переконання Т. Усатенко «Серед багатоманіття українознавчих цінностей на першому місці виявляються цінності смисложиттєві, або екзистенціальні, що становлять основу світогляду людини. Українознавство несе собою, насамперед, вищі цінності або ідеали як зразки, еталони ціннісної орієнтації. Вищими цінностями в українознавстві є концепти, що характеризують соціальну сферу (справедливість, свобода, патріотизм, власність, етнічна самосвідомість), сферу творчої діяльності (творчість, труд), сферу особистісних стосунків (любов, обов'язок, материнство, батьківство, сім'я, родина, родинність), сферу ідей (релігійних, філософських, наукових ціннісних принципів) тощо. Українознавство охоплює й цінності індустріально-техногенної культури, позначеної прагматичним утилітарно-практичним характером...» [7, с. 171-172]. Саме ці життєво необхідні принципи були визначальними на життєвій, творчій і педагогічній ниві видатних діячів мистецтва України.

Література

1. Бардінова В. Д. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги : підруч. для вузів / В. Д. Бардінова, Л. Л. Безобразова, Ж. В. Борщ, М. В. Гриньова; під заг. ред. А. М. Бойко. – Київ : Професіонал, 2004. – 575 с.
2. Благодир А. Перлина Поділля, або Леонтович і Немирівщина / А. Благодир // Прибузькі новини. – 2002. – № 94, 11 грудня. – С. 4.
3. Войцехівська І. Історія України в особах XIX – XX ст. / І. Войцехівська, В. Волковинський, М. Дмитренко. – Київ : Україна, 1995. – 480 с.
4. Зузяк Т. П. Внесок митців у становлення педагогічної освіти Поділля (кінець XIX – початок XX ст.) / Т. П. Зузяк, О. С. Шинін, І. П. Гуменюк // Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2019. – Вип. 3. – С. 8-10.
5. Зузяк Т. П. Становлення й розвиток педагогічної освіти на Поділлі (кінець XVIII – початок XX ст.) : монографія. / Т. П. Зузяк. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. – 452 с.
6. Митці України : енциклопедичний довідник / за ред. А.В. Кудрицького. – Київ : Українська енциклопедія, 1992. – 848 с.
7. Усатенко Т. П. Антропологічні та аксіологічні підходи до проблем українознавства / Т. П. Усатенко // Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності : зб. наукових праць. – Київ-Харків, 2009. – С. 171-172.
8. Чалый М. Иван Максимович Сошенко / М. Чалый. – Киев : Тип. В. Давиденка, 1876. – 121 с.
9. Шульц Н. А. Життєвий і творчий шлях подільського художника Дмитра Жудіна / Н. А. Шульц // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2012. – № 12. – С. 291-293.

References

1. Bardinova V. D. Personaliti v istoriyi natsional'noyi pedahohiky. 22 vydatnykh ukrayins'kykh pedahohy : pidruch. dlya vuziv / V.D. Bardinova, L.L. Bezobrazova, Zh.V. Borshch, M.V. Hryn'ova; pid zah. red. A.M. Boyko. – Kyiv : Profesional, 2004. – 575 s.
2. Blahodyr A. Perlyna Podillya, abo Leontovych i Nemyrivshchyna / A. Blahodyr // Prybuz'ki novyny. – 2002. – № 94, 11 hrudnya. – S. 4.
3. Chalyy M. Ivan Maksimovich Soshenko / M. Chalyy. – Kiev : Tip. V. Davidenka, 1876. – 121 s.
4. Myttsi Ukrayiny : entsyklopedychnyy dovidnyk / za red. A.V. Kudryts'koho. – Kyiv : Ukrayins'ka entsyklopediya, 1992. – 848 s.
5. Shul'ts N. A. Zhytlyevyy i tvorchyy shlyakh podil's'koho khudozhnyka Dmytra Zhudina/ N. A. Shul'ts // Visnyk Kharkivs'koyi derzhavnoyi akademiyi dyzaynu i mystetstv. – 2012. – № 12. – S. 291-293.
6. Usatenko T. P. Antropolohichni ta aksiolohichni pidkhody do problem ukrayinoznavstva / T. P. Usatenko // Profesiyna osvita : tsinnisni oriyentyry suchasnosti : Zb. naukovykh prats'. – Kyiv-Kharkiv, 2009. – s.171-172.
7. Voytsekhivs'ka I. Istoriya Ukrayiny v osobakh XIX – XX st. / I. Voytsekhivs'ka, V. Volkovyns'kyy, M. Dmytrenko. – Kyiv : Ukrayina, 1995. – 480 s.
8. Zuzyak T. P. Stanovlennya y rozvytok pedahohichnoyi osvity na Podilli (kinets' KhVIII – pochatok KhKh st.) : monohrafiya. / T. P. Zuzyak. – Vinnytsya : Nilan-LTD, 2017. – 452 s.
9. Zuzyak T. P. Vnesok myttsiv u stanovlennya pedahohichnoyi osvity Podillya (kinets' XIX – pochatok XX st.) / T. P. Zuzyak, O. S. Shynin, I. P. Humenyuk // Aktual'ni problemy pidhotovky vchytelya trudovoho navchannya ta tekhnolohiy: teoriya, dosvid, problemy : zbirnyk naukovykh prats'. – Vinnytsya : PP Balyuk I.B., 2019. – Vyp. 3. – S. 8-10.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2020 р.

УДК 371.27

DOI 10.31652/2415-7872-2020-62-198-203

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

О. О. Марчук

orcid.org/0000-0002-2922-285X

У статті визначено та проаналізовано основні принципи навчання, які використовували вчителі навчальних закладів Волинської губернії. Пояснено, що в сучасній освіті змінилися принципи та підходи до навчання, однак традиційні принципи не втратили своєї актуальності. Зазначено, що питання навчання дітей у закладах освіти Волинської губернії проаналізовано в наукових працях Г. Агафонової, Н. Бєлих, Д. Бовуа, С. Бричок, Є. Веденського, Є. Дєєва, Т. Джаман. Подано визначення терміну «принцип навчання». Аналіз освітнього процесу навчання в закладах освіти Волинської губернії дозволив виокремити такі принципи: науковість, релігійність, доступність, послідовність, індивідуалізація навчання, принцип виховання здорової дитини.

Ключові слова: принципи навчання, заклади освіти, Волинська губернія, провадження, педагогічний досвід.

THE IMPLEMENTATION OF THE BASIC STUDYING PRINCIPLES OF IN EDUCATION INSTITUTIONS OF VOLYN PROVINCE

O. Marchuk

The author of the article identifies and analyzes the using of the basic teaching principles which were used by teachers of educational institutions of Volyn province. It is explained that in the modern education principles and approaches of learning have changed but traditional principles have not lost their relevance. The author defines the purpose of the article: to determine and to analyze the implementation of the basic principles of education in educational institutions of Volyn province and make recommendations for their creative using in the modern schools. It is noted that the issues of education of children in educational institutions of Volyn province were analyzed in the scientific works by G. Agafonova, N. Belykh, D. Bovua, S. Brychok, E. Vedensky, E. Deeva, T. Jaman. The definition of the term "learning principle" is given. The modern principles of teaching presented by scientists are distinguished. The analysis of the educational process in educational institutions of Volyn province allowed to distinguish the following principles: scientific, religious, accessible, consistent, individualized learning, the principle of raising a healthy child. It is explained that the principle of nationality is traced in the work of the educational institutions of Volyn in 1917-1920 years. The author analyzes in detail every principle and its implementation in the educational process of Volyn educational institutions. The work of teachers of the Ostrog Men's Gymnasium, Volyn Theological Women's School, Zhytomyr Mariinsky Gymnasium, the realization of the basic principles of teaching mathematics by M. Mankovsky is analyzed. It was explained that ones of the main principles of teaching were the principles of scientific and